

גם במלחמה בין המינים יש חוקים

שנה למהפכת MeToo, הגיע הזמן לחשוב על השלב הבא: הבחנה בין הפלילי לפוגעני, ענישה מידתית — ואפשרות למחילה

אווה אילוז 24.10.2018 18:27

המהפכה החברתית שאנו עדים לה בשנה האחרונה הביאה עמה בשורה: נשים שנפגעו מינית ראשיות, בפעם הראשונה, לספר את סיפורן בעצמן. הן לא זקוקות עוד לקבל את אישורם של מתווכים ומומחים בדמותם של עורכי דין, פסיכולוגים או עיתונאים, שירכזו את דבריהן ויסלפו אותם. אבל הישירות המבורכת הזאת נושאת עמה אחריות.

ב-1991 העידה המשפטנית האפרו-אמריקאית אניטה היל נגד השופט קלרנס תומאס, שהיה מועמד לבית המשפט העליון, והאשימה אותו בהטרדה מינית ובהערות מיניות פוגעניות. שלושה עשורים לאחר מכן רותקה האומה האמריקאית כולה לעדותה של אשה נוספת, ד"ר כריסטין בלייזי פורד, שהאשימה מועמד אחר, ברט קבאנו, בתקיפה שאירעה בעודם נערים. הדמיון בין שני המקרים מעורר אי-נוחות: בשניהם לא ניתן משקל של ממש לעדות האשה, והגבר שהואשם בתקיפה זכה במינוי היוקרתי.

עם זאת, תהום פעורה בין המקרים, והתהום הזאת נקראת #MeToo — התנועה שקמה באוקטובר 2017 בעקבות פרסום ההאשמות באונס נגד הארווי ויינשטיין. זו התנועה החברתית הראשונה בעולם המבוססת על הרשת החברתית, ושבבית הדין הציבורי שלה כבר הורשעו גברים שנשאו בתפקידים בכירים. השפעות התנועה ניכרות: אם במשך עידן ועידנים גברים הטרידו נשים ותקפו אותן תוך העלמת עין של המוסדות, הרי שמקומות עבודה כבר לא יכולים לטאטא מתחת לשטיח את הסקסיזם של חברי הנהלה, של שוטרים ושל פוליטיקאים אדישים. הרשת החברתית העניקה לנשים כלי שבעזרתו הן יכולות לחשוף ולבייש ישירות את הגברים שהשפילו, הטרידו ופגעו, לרוב בלי עונש משמעותי.

MeToo חשפה את מה שפמיניסטיות ונשים מהשורה ידעו כל הזמן: את דבר קיומה של תרבות גברית נרחבת, הנשענת על זכויות-יתר מיניות ועל בריונות. בן לילה התוודע העולם למציאות שבה אין זה נדיר שגברים מניחים את ידיהם על ישבן של נשים; שהם מנשקים אותן בניגוד לרצונן; שהם מודדים את ערכה של אשה לפי החזה או הרגליים שלה; שהם סוחטים יחסי מין דרך איום ישיר או מרומז על פרנסתן (סרטה האחרון של מיכל אביעד, "אשה עובדת", מדגים היטב כיצד נראית הטרדה מינית). מובן שרוב הגברים אינם תוקפים ומטרידים ברמה הפלילית, אך מרביתם מגיעים מתרבות המגדירה את מעמדו של הגבר על פי יכולתו לכבוש ולשלוט בנשים ברמה מינית.

לפי הערכה של ארגון הבריאות העולמי, אחת משלוש נשים תותקף במהלך חייה, פיזית או מינית. רבות מכך הן קורבן לטורפים מיניים מכל הסוגים. ולמרות זאת, רוב המקרים אינם מטופלים. בצרפת, למשל, יותר מ-90% מהתלונות על הטרדה מינית אינן נחקרות. רבים עדיין רואים בעבירות מין טעויות קלות בשיקול הדעת, שאינן מצדיקות את המהומה. אחרים אפילו רואים בהן הפגנת גבריות

ראויה לשבח. זה בדיוק ההקשר שבתוכו יש להבין את MeToo: לנוכח אדישותם או שיתוף הפעולה של מרבית המוסדות הרשמיים, MeToo היא תנועת צדק עממי, המטילה על הגברים את האחריות לתקיפות המיניות החמורות והקלות שהם מבצעים בנשים כדבר שבשגרה, בסביבת העבודה ומחוץ לה.

לא נקמה, אלא צדק

אבל ככל תנועה משמעותית, גם MeToo מכילה סתירות ודילמות, שראוי כעת לעמוד עליהן. אחת הטענות נגד MeToo היא סוציולוגית. המפיק הארווי ויינשטיין הטריד או אנס יותר מ-100 נשים במשך 20 שנה, בידיעת רבים מהנוכחים בסביבת עבודתו שהעלימו עין ושתקו. רק כתבות תחקיר של "ניו יורק טיימס" ו"ניו יורקר" עצרו את קשר השתיקה. עם חשיפת המעשים, שחקניות ומגישות חדשות גינו את מעשי התקיפה המינית הסדרתיים של ויינשטיין ושל אחרים. מיד השמיעו נשים — בכירות וזוטרות כאחת — את אותו הקול התקיף, אך דווקא צעד חשוב זה הוא שגרם לפמיניסטיות רבות, גם ללחמות הוותיקות שבהן, להעלות שאלות נוקבות: כיצד יכולות נשים חזקות כגוינת פלטרו, סלמה הייק ורוז מקגוון להציג את עצמן כקורבנות חסרות אונים? מה מנע מהן להתרחק מקרבתו של הטורף? האם יאה לכרוך יחד את חוויותיהן עם אלה של נשים אחרות, החוות אלימות מינית על רקע של עוני וגזענות באופן יומיומי? אנשי רוח שמרנים, בהם העיתונאית הצרפתייה אליזבת לוי, אף הרחיקו לכת ושללו את הלגיטימיות של MeToo מכל וכל. לטענתם, נשים שוות כיום לגברים ואינן יכולות עוד להציג את עצמן כקורבנות. לגרסתם, זו תנועה שאינה מונעת מתוך צדק, אלא מכעס ומטינה.

התנגדות נוספת ל-MeToo, שעוררה סערה בחודש ינואר, באה לידי ביטוי בעצומה עילגת שהתפרסמה ב"לה מונד". כמאה חותמות, בהן השחקנית קתרין דנב ומבקרת האמנות קתרין מילה, תבעו את "זכותן של נשים להיות מוטרדות". לטענתן, פיקוח על המיניות יפגע בעליזות ובעמימות המעורפלת הדרושות לפלרטוט ולמיניות. לכן התעוררה השאלה, עד כמה ניתן לפקח על המיניות בלי להחריב את מהותה. האם לא מוטב, הן תהו, להשאיר את היחסים המיניים בין הצללים האלגנטיים של הפרטי?

על כל הטענות וההתיות הללו ניתן להשיב בעזרת שלוש עובדות היסטוריות: ראשית, יש להזכיר שנשים נתונות לדיכוי בכל המעמדות החברתיים, גם אם במידה שונה. פרט לתנועה הסופרג'יסטית בסוף המאה ה-19 (שבה עודדו נשים מהמעמד הבינוני-הגבוה נשים מכל המעמדות בבריטניה לדרוש את זכות ההצבעה) לא קמה תנועה שאיחדה את כל הנשים באופן מובהק כמו MeToo. הסיבה לכך היא קיומו של מצב אחד החוצה גבולות של מעמד וגזע. אניטה היל וכריסטין בלייזי פורד, שהתלוננו נגד מועמדים לבית המשפט העליון, גדלו בסביבות חברתיות שונות ומשתייכות לקבוצות שונות. למרות זאת, הן חלקו את אותו סיפור ואת אותו גורל. עצם העובדה ש-MeToo התפשטה כמו אש בשדה קוצים מצביעה על כך שנשים שונות — בנות דתות ותרבויות שונות, הדוברות שפות שונות ובעלות השכלה שונה — חולקות את אותה חוויה. הן נשלטות באופן זהה בגופן ובמיניות שלהן, גם אם אותה שליטה לובשת צורות שונות. אשה המכוסה ברעלה באפגניסטן ואשה חילונית באירופה, עלולות שתיהן לחוות צורות דומות של השפלה דרך גוף ומיניות. MeToo גילתה את מה שחשפה קתרין מקינן, המשפטנית הפמיניסטית שהפכה את ההטרדה המינית לסעיף בחוק, עוד בשנות ה-80: את מרכזיותה של המיניות במערכת הכללית של דיכוי נשים, את העובדה שנשים נשלטות דרך המיניות שלהן בכל המעמדות החברתיים.

שנית, יש להזכיר שהמאבק הפמיניסטי אמנם סייע לנשים לתפוס את מקומן בשוק העבודה, אך הן עשו זאת בעיקר כפרולטריון הוורוד החדש, בדרגים הנמוכים או בדרגי הביניים של הקפיטליזם. הרוב המוחץ של ההון העולמי, ההנהגה הפוליטית, חברות התקשורת, המדע, הטכנולוגיה והצבא — נותר, באופן מכריע ושערווייתי, בשליטה גברית. הנשים אמנם עלו על לוח השחמט החברתי, אך הן נעות בעיקר לרוחב, בעוד מבנה המשחק וחוקיו נותרו ללא שינוי. כך זה כאשר קבוצה קטנה מאוד של גברים שולטת בתשתית הכללית של החברה. כוח מיני — הטרדה מינית, תקיפה מינית, אונס ואלימות — הוא נגזרת של הכוח הגברי הכללי.

העובדה השלישית שלמבקר MeToo קל להתעלם ממנה היא שרוב המוסדות נטו לבטל את תלונות הנשים או להתעלם מהן. בצרפת, ב-40% מהתלונות על הטרדה מינית במקום העבודה, הקורבן היא שננצפת בידי ההנהלה — ולא התוקף. בארה"ב הנשיא דונלד טראמפ לעג בפומבי לד"ר בלייזי פורד, ימים ספורים לפני שמינויו של קבאנו אושר בסנאט. אם אי-פעם נדרשה הוכחה נוספת, שוב התברר שנשים לא באמת נחשבות. תקיפה מינית אינה נחשבת לעבירה רצינית מפני שבמשך אלפי שנים היא היתה זכות היתר של הגברים. פשעיו של המעמד השולט במנגנון המשפטי, הכלכלי, הצבאי והפוליטי כולו לא נתפסים כמזיקים באמת.

הפרדוקס של MeToo

ממה למעשה חוששים מתנגדי ומתנגדות התנועה הזאת? הפחד מ"פיקוח" על היחסים המיניים מתעלם מהעובדה שכוח תמיד פגע במיניות ובאהבה. הוא פוגם ביחסים מבפנים והופך אותם לשדה קרב. כוח יוצר אי-שוויון; הוא הופך גברים למרוחקים ומסוגרים; הוא הופך את האחד לפעיל ואת השנייה לפסיבית; והוא מכשיר אלימות. בניגוד לדברי מנסחות העצומה בצרפת, "הסדרת" המיניות אין פירושה קלקול ההנאה שבפלרטוט; מטרתה לאלץ גברים ונשים לשים לב לדרכים שבהן הם משתתקים באופן מכני תפקידים מגדריים בני מאות שנים, אותם תפקידים שאיפשרו להתעלם מנשים ולהמעיט בערכן.

אך בעוד שברור שיש להסדיר שפה או התנהגות גזענית, רבים חוששים מהסדרה של שפה סקסיסטית, וחרדים שמא היא תפגע בחופש שממנו נהנו גברים מאז ומתמיד. אחרי הכל, הזירה המינית היא ממלכתם של הגברים, שתמיד הסתובבו בה בחופשיות. זו הזירה שבה אפילו הגבר העלוב ביותר תמיד הצליח לשלוט במישהי. יש לומר בביור: סקסיזם הוא גזענות. סקסיזם אינו מכיר באנושיותה המלאה של קבוצה אחת — הנשים — ובהיותה שווה לזו של הקבוצה האחרת, הגברים. הגבריות מוגדרת באמצעות הקטנת ערכן של נשים; הסדרתה הכרחית לשם השגת שוויון עמוק. ביקורת עצמית וויסות עצמי הם מחיר נמוך מאוד בהשוואה להרס הנרחב שקיים בהיעדרם. הדילמה האחרונה, והפרדוקס שטמון בה, היא זו המעוררת בי את חוסר הנוחות הגדול ביותר, מפני שהפן המוצלח ביותר של MeToo הוא גם המדאיג ביותר שלה. התנועה איפשרה לנשים, שמאז ומתמיד המוסדות התעלמו מהן, להשמיע את קולן ולצפות ליחס רציני לסבלן. היא סיפקה להן מעין צדק ענישתי. אבל הרשת החברתית נוטה לבלבל בין הפלילי לפוגעני ובין הפוגעני והטפל. בכך היא עלולה לסכן את כוחה המוסרי. אביא שתי דוגמאות לכך.

הראשונה לקוחה מההקשר הישראלי. ב-2016 התפטר העיתונאי ארי שביט מתפקידו כפרשן טלוויזיה וכבעל טור ב"הארץ", אחרי שהעיתונאית האמריקאית דניאל ברין התלוננה שהטריד אותה מינית. כשנתיים לאחר מכן, ריאיינה את שביט ד"ר אורית קמיר, אשת רוח פמיניסטית שניסחה את החוק למניעת הטרדה מינית, והעלתה שאלות לגבי טיב פשעו בטענה שלכאורה, שביט לא ביצע

הטרדה מינית מובהקת. דבריה של קמיר, שהתפרסמו ב"הארץ", עוררו מחשבה והזמינו אותנו להרהר על היחס שבין העונש שקיבל שביט ובין סוג העבירה שביצע. התגובות ברשת החברתית היו מפתיעות ומדאיגות: במקום לדון בשאלות החשובות שהעלתה קמיר, בית הדין של הציבור שפט אותה כפושעת — לא פחות מאת שביט עצמו — ופסק נחרצות נגד מה שנתפס כניסיונה לשקם אותו: אין מחילה. כעת היו שני אשמים על הדוכן, שביט וקמיר. גם היא עברה דמוניזציה, משום שסיפקה לשביט סולם לטיהור שמו. אלה שהאשימו את קמיר בבית הדין הציבורי פעלו כאבירי טוהר העקרונות, תופעה ידועה המוכרת ממעפכות; כל מי שרוצה להיכנס לדקויות נתפס כבוגד ומוצא להורג (באופן סמלי). האם לא היה ראוי ומעניין לקרוא על התובנות של שביט ועל הפריבילגיות שלו כגבר? במקום לגרור אותו לשדה הפמיניסטי, במקום להיעזר במקרה שלו כדי לשנות תודעה, בית המשפט הציבורי פסק: הרחקה לנצח של הפושע.

הדוגמה השנייה דומה למדי. איאן בורומה, סופר נודע ועורך "ניו יורק רוויז" אוף בוקס", אולץ להתפטר מכתב העת היוקרתי לאחר שביקש משרדן הרדיו הקנדי-איראני ג'יאן גומשי לפרסם מאמר שבו פרש את חוויותיו כגבר שפוטר ונתבע בגין תקיפה מינית (גומשי זוכה לבסוף מהאישומים נגדו). העובדה שלאדם כזה ניתנה אפשרות לספר את סיפורו עוררה זעם ציבורי. כמו במקרה של קמיר, הדבר נתפס כמחילה על מעשיו וכניסיון לעזור לשיקומו, ולא כניסיון לעורר שאלות. בראיון למגזין ההולנדי "וריי נדרלנד" אמר בורומה כי הוא חש שעליו להתפטר כ"כניעה לרשת החברתית", והוסיף: "הורשעתו בטוויטר, ללא הליך הוגן".

ייתכן שהראיון עם שביט ופרסום המאמר של גומשי היו טעויות בשיקול הדעת, אך הן לא הצדיקו את התגובות ואת הפיטורים שהגיעו בעקבותיהן. למרבה האירוניה, גורלו של בורומה נשזר בזה של גומשי עצמו, שהואשם בתקיפתן של כמה וכמה נשים: שניהם פוטרו. העובדה ששני הגברים נידונו לסוף דומה, על אף ההבדל העצום בין פשעיהם, אינה מתקבלת על הדעת. היא גם מעוררת שאלות על ההבחנות שנוקטים חסידי התנועה ועל יכולתם לשקול לעומק את עקרונות הליבה של עולמנו המוסרי, בפרט בדבר הצורך להבחין בין מעשים בדרגות חומרה שונות, הצורך לקבוע עונש מידתי והצורך למצוא דרכים למחול למי שאכן עברו תהליך של שינוי פנימי. דיון כזה צריך להיות השלב הבא של MeToo. השאיפה לעקור מהשורש סקסיזם — מכל סוג — לא סותרת את השאיפה למנוע מהתנועה הפמיניסטית להפוך לטהרנית. לכן, השלב הבא חייב גם לכלול גברים שיאבקו לצד נשים, כדי לשנות את הגדרת הגבריות.

השימועים בעניינם של ברט קבאנו וד"ר בלייזי פורד ריתקו את האומה האמריקאית מפני שעל דוכן הנאשמים עמדה גבריות רעילה, מהסוג שנשים חייבות להתנגד לה. נשים וגברים נמצאים כעת, אולי לראשונה בהיסטוריה, במלחמה ישירה אלה מול אלה. במלחמה הזאת פתח טראמפ עצמו. לאורך ההיסטוריה האמריקאית כולה לא היה מסע בחירות נשיאותי סקסיסטי ושונא-נשים כמו זה שניהל. בזכות MeToo נשים הגיבו לבוז של טראמפ (בוז שלא מנע ממנו להיבחר). נשים לא יסכימו יותר לשתף פעולה עם התרבות הסקסיסטית העומדת בבסיס הגבריות של אנשים כמו טראמפ וקבאנו. הטרמפאיזם אינו נוגע רק לחורבן הגלובליזציה או לפחד מהגירה. זוהי גם תנועה גברית של גברים במגננה, מול נשים המחליפות אותם בעבודות המעמד הנמוך והבינוני ורוצות לשים סוף לעליונות הגברית. המפלגה הרפובליקאית עצמה מודעת לסיכונים שאישור מועמדותו של קבאנו יגרום ביחס לבחירות הקרובות בנובמבר: השאלה היא איזה מהשניים יגבר, כעסם של הגברים המגיבים למאבק לצדק של נשים — הקוראות תיגר על זכויות היתר שלהם שמעולם לא עורערו — או כעסן של הנשים, שמבחינתן מינויו של קבאנו הוא רק עוד הוכחה לכך שפגיעה בגופן נותרה זכות היתר הבלתי-מעוררת של גברים.

לא נשלים עוד עם השתקתנו, עם דחיקתנו הצדה, עם חפצוננו, עם ביטולנו, עם בריונות כלפינו, עם דמוניזציה שלנו ועם התעלמות מאיתנו. עוד פחות מזה נסכים להיות קורבנות לתקיפות, להטרדות ולאונס. אך אסור שהקרוב הזה, הדחוף כעת יותר מאי־פעם, יתעלם מעקרונות הליבה של עולמנו המוסרי — מידתיות ומחילה.

גרסה מוקדמת של המאמר התפרסמה ב"די צייט"